

Милосав Ж. Чаркић (Београд)

Десна граница риме

Кључне речи:

десна граница римованих речи, десна граница риме, римовано њездо, римовано сајласје, корелација, колизија, сјрукџура њодударних ѓласова, сјрукџура њејодударних ѓласова, класификација.

У овом раду аутор покушава да оповргне устаљену тезу да се десна граница римованих речи и десна граница риме апсолутно подударају. Он наводи многобројне примере из српске поезије који доказују да су ове две границе почесто у колизији или у једној или у обе римоване јединице.

Рима је како се често истиче гласовно понављање које има организациону функцију у метричкој композицији стиховних структура (Жирмунский 1975: 282). Ова констатација је тачна, али није потпуна. Рима се као гласовно понављање не јавља само у метрички организованим структурама, него и у другим у којима одсуствује метричност, као на пример у силабичком и слободном стиху, у којим се рима појављује као стални или повремени елемент. Међутим, она као таква утиче на звуковни квалитет поетских структура у којима се налази. А сама звучност риме зависи од квалитета звука који

производе гласови који образују риму. Дакле, није сасвим свеједно да ли је рима настала од самих вокала (*вокалска рима*), самих консонаната (*консонантска рима*), или од вокала и консонаната (*вокалско-консонантска рима*), те од начина комбиновања римованих гласова, као и од тога у каквом су квантитативном односу римовани и неримовани гласови у самим римемама, затим да ли је у питању отворена или затворена рима, па и од тога у каквом су односу лева и десна граница римованих речи и риме, и на крају квалитет њеног звучања зависи и од тога у каквој су сагласности акценти у римо-

Сиса 2009

ваним речима. Зато не чуди да су многи песници и проучаваоци стиха на разне начине решавали ове проблеме. Тако, на пример, остварење високог степена монотоније налазимо у строфним тирадама обједињених асонанцом (*laissez monorimes*) у старофранцуском епосу или шпанским романсама. Немачки теоретичари у романтизму откривају одређену изражајност гласова. Наиме асонанца, односно понављање акцентованог вокала може поетском тексту придати истоветан емоционални тон, док сугласници у тај гласовни колорит уносе звуковну разлику¹. Дакле, звуковни квалитет риме зависи од више фактора. Највиши степен еуфоничности рима достиже приликом понављања лексичке јединице² у склопу таутолошке (нпр.: *вали – вали*, исти облик једне речи) и хомонимске риме (нпр.: *враиша*, део стана – *враиша*, део људског тела). Висок степен еуфоничности рима достиже употребом вокала који представљају чисте тонове. Међутим, и ту постоји више различитих могућности које утичу на квалитет звучања риме. Ако би само вокали чинили римовану реч, а истовремено и римовано гнездо, онда би звучност

риме достигала највиши степен. Таква могућност у српском књижевном језику је искључена. Висок степен звучности се у српској поезији постиже употребом двеју вокалских фонема у непосредном контакту и истоветном редоследу које прати једна консонантска фонема која не прекида континуитет римованог сагласја (нпр.: **као – зао**). Када су у питању три вокалске фонеме из којих је сачињено римовано гнездо, оне у српској поезији никада не долазе у непосредном контакту, а понекад ни у истом редоследу, између њих се налази једна или више неподударних консонантских гласова (нпр.: **иконе – изворе**). Повећани степен звучности се остварује ако наведене риме прати и подударње акцената (**стати – дати**)³. Даље, висок степен звучности се остварује ако у римованим сагласјима учествују вокали (чисти тонови) и сонанти (тонови са примесом шума) (нпр.: **грмне – стрмне**); ако у римованим гнездима преовладавају вокали над консонантима (нпр.: **јавесе – завесе**); ако римовани материјал по квантитету надвлађује неримовани материјал (нпр.: **врлина – вина** = 8 : 2 у корист римованих гласова).

- 1) У основи сваког поетског производа, по мишљењу Бернхардovem, лежи јединство осећајности, које управља свим појединачним емоционалним утисцима. „Изображение этого настроения достигается повторением одинакового гласного. Так как каждый гласный имеет определенное значение, то выбор ассонансов зависит от темы; при этом, если ассонансы должны выражать общее настроение стихотворения, гласный должен оставаться одинаковым на всем его протяжении, объединяя отдельные стихи в строфическую тираду. Поскольку согласные, окружающие гласный, могут изменяться, является возможность видоизменения общего настроения“ (Bernhardi 1803: 403).
- 2) Говорећи о томе у којој мери звучност (музикалност) риме зависи од количине информације Ј. М. Лотман износи следећи став: „Таутолошка рима, која понавља и звучање и смисао римоване речи, звучи као сиромашна. Гласовно подударње уз смисаону разлику условљава богато звучање“ (Лотман 1976: 173).
- 3) О акценту и рими читалац може више сазнати у нашем раду *Акцентнај и рима у њоезији српских модернисџа* (Чаркић 2008: 289–303). Када је у питању рима, читалац може срести веома интересантна запажања њеног квалитета који је обрадила А. Ђишић (Ђишић 2007: 335–346).

1. Када је у питању десна граница риме, у класичним учењима риме без изузетка се сматрало да је она у сагласности са десном границом римованих речи⁴. Међутим, када се узму у обзир неки песници који су експериментисали са римом, као на пример Мајаковски у руској поезији, који је неретко риму померао према почетку римованих јединица, онда се мора узети у обзир ова појава која, истина, није много распрострањена, али која постоји у свим књижевним правцима у којима је рима употребљавана као један од поетских поступка. Наравно, треба имати у виду да се у српској модерни, у којој је дошло до канонизације риме ова појава је сведена на најмању меру. Међутим, у

оним књижевним покретима пре и после модерне овакав начин римовања је много присутнији.

На основу пронађених примера у српској поезији тешко је изградити одређену класификацију, али је ипак и то могуће учинити. Имајући ово у виду, покушаћемо да извршимо могућу класификацију према структури подударних и неподударних гласова у две и више римованих речи, доводећи је у везу са односом десне границе риме и десне границе речи.

227

1.1. Бројни су примери у којима је десна граница риме и десна граница речи у одређеној колизији, и она се може изразити бројним односом 0/1 или обратно.

- (1) Споменик сени књижевника **главних**
Спремају Србљи, тако гласи вест;
Рајић, Мушицки, Доситеј преславни,
Павловић исти ту ужива чест
(ЈСПП, 121).
- (2) Раширило се у њеној висини
јесење небо, оловно и празно.
Поља су пуста; врх ледина њиних
Силази вече досадно и мразно
(ЈДП, 23).

4) Многи аутори бавећи се римом истицали су апсолутну подударност десне границе римованих речи и десне границе риме. Навешћемо, примера ради, само три-четири таква става: „Под римом се разуме акустичка идентичност слога или крајњих слогова две речи, идентитет који обухвата последњи наглашени слог и гласове који следе“ (Elwert 1965: 23). „Први услов да се две речи могу римовати јесте да су им наглашени вокали хомофони или да су истоветни. У ствари две речи се римују ако су хомофоне не само по наглашеном вокалу него и по свим изговореним консонантима који долазе иза тог вокала, или у случају да је овај вокал финални, по фонему – консонанту или вокалу који претходни наглашеном вокалу“ (Grammont 1908. 78). „Рима јесте сазвучје последњих акценатованих вокала и свих иза њих сугласника и самогласника“ (Шенгели 1960: 87). „Рима је хомофонија последњег вокала и фонема који га евентуално следе“ (Mogier 1943/44: 32).

- (3) Ломим се, киван. У мени **гипко**
 И оштро, злобно, – месечева светлост
 Зари изнутра, титра над белом **чипком**
 У риљем грлу где је љубав реткост
 (мду, 70).

У примеру (1) из поезије Ј. С. Поповића у отворено-затвореној рими (*главних – преславни, -лавни- : -лавни*) у првој римованој јединици дошло је до колизије између десне границе речи и десне границе риме за консонант „х“, док су лева граница риме и лева граница речи у уобичајеној колизији. У примеру (2) из поезије Ј. Дучића у римованом пару (*висини – њиних, -ини : -ини-*) у другој лексичкој јединици није успостављена корелација десне границе риме и десне границе римеме, него је настала диспропорција изражена сугласником „х“. У примеру (3) из поезије М. Данојлића у римованом пару (*гийко – чийком, -ийко : -ийко-*) у другој римованој лексеми уследила је колизија између

десне границе риме и десне границе речи изражена консонантом „м“. У свим овим примерима звуковни квалитет риме је у приличној мери умањен оствареном диспропорцијом десне границе риме и десне границе речи, али не у толикој мери јер се овај поступак ограничава само на једну римовану реч⁵.

1.2. Много је звучнија рима у примерима који исказују исти структурни однос десне границе риме и десне границе речи, као у претходној категорији примера, али у којима је лева граница речи и лева граница риме у одређеној корелацији. Истина, овакви примери нису тако бројни као они из претходне ставке.

- 5) Оваква рима се понекад остварује и код тројне риме, с тим што се у два римованим јединицама десна граница риме и десна граница речи подударују (**бројим – стојим**), али када се у риму укључи и трећи елемент (**који – бројим – стојим**), онда се идентичност десних граница нарушава.

Насред горе ја **који**
 Бројим себе не **бројим**
 Време лети ја **стојим**
 (АВР, 79).

У примеру из поезије А. Вукадиновића, као што се види (**који – бројим – стојим, -оји : -оји- : -оји-**) у првој римеми десна граница риме и десна граница речи су подударне, док је у друге две римеме наступила колизија између ових двеју граница проузрокована вишком сугласника „-м/-м“. Међутим, ова тројна рима се може протумачити и на друкчији начин.

- (1) Певају Македонци **оним**
 којим довикују овце на Шари,
 којим управљају и буде дете;
 књигу на своме језику уче
 Мађари, Шиптари, –
 код нас реч ничија се не сме да **гони**.
 Где сте сви земље слободари
 где сте, изгинули милионари!
 (ДМСИ, 272).
- (2) Очи потонуле на дно свог жилишта. 229
 Кријеснице сјећања згасило је ништа.
 Бестраг и самоћи... То – мрак смо локвања:

 растворимо чашку: сунце, зађи у **нас!**
 Прегршт је плавети дрхтава нам **круна**
 и стрепње: глух шишмиш премотава ткања
 (СКП, 110).
- (3) Ти бацаш сенку звери са обличја **човека**
 Кроза те лију зраке прати те сури чопор
 Окота твога још крав и слеп **чекам**

 Кад ме кроз зев провучеш језика запој опор
 Увек кад вију вуци срце ми јаче туче
 Пожури да се родим праоче бели вуче
 (РНН, 25).

У примеру (1) из поезије Д. Макси-
 мовић у римованом пару (*оним* – *гони*,
они – *они*) иако је у једној римованој лек-
 семи (*оним*) дошло до колизије између
 њене десне границе и десне границе риме,
 звучност римованог пара је веома изра-
 жена, јер је однос римованих и неримова-

них гласова 6 : 2 (-м/г- : они-/они) у ко-
 рист римованих, и што је и у првој лексеми
 лева њена граница у корелацији са левом
 границом риме⁶. У примеру (2) из поезије
 С. Куленовића у римованом пару (*нас* –
круна, *на* – *на*) римовано гнездо заузима
 строго иницијалну (*на*-) и финалну (*-на*)

6) Постоје и примери у којима је однос подударног и неподударног гласовног материјала веома изражен.

Угледам – дојке. (А то бријега два гола и **обла**,
 и врхом им цбуње руди: гле, малине брадавица).
 Усркнем сунца и дажда до плавих омаглица
 па уснама своје сјенке по њима клонем ја **облак**
 (СКП, 105).

позицију. Да није у питању потпуна рима која делује у целој песми, ова два пара речи била би веома тешко проглашена римом, највише због позиције риме у речима и слабог гласовног потенцијала (-на-) римованог гнезда. У примеру (3) из поезије Р. Нога звуковни квалитет риме је нешто нижи иако је лева граница риме и лева

граница обеју римованих јединица подударна (*човека – чекам, ч-ека : чека-*), али насупротив томе римовани гласови у другој римеми нису заузели финални положај. Уз то римовани гласови нису остварили компактну структуру (*ч-ека : чека*), док су неподударни гласови заузели асиметричне позиције „-ов-/-м“⁷

230

У примеру из поезије С. Куленовића однос подударних и неподударних гласова (фонема) изражен бројчано показује следећи износ – 8 : 1 (*обла / обла : х / к*) у корист подударних гласова.

- 7) Могући су и друкчији начини структурирања овог типа риме који исказују њен прилично затамњени звуковни квалитет. Међутим, они се јављају само у појединачним случајевима, и то претежно у савременој српској поезији.

- (1) Да ми је да се **винем**
у бесконачне **висине**
с највише градске куле!

Ни сестре, ни жене, ни Бога,
само звук ловачког рога
и јек жалобне фруле

(СлРП, 33).

- (2) Прозрем ли лета – то није азур
већ просјај који, сунчан интервал,
радосног ког је плуснуо свевал
с лозе живота у таман глазур.
Унићен ту сам, сткан у недојав,
кроз неноћ ноћи, бројем **неброја**,
певом кроз непев пољем непоља,
у незбир збира и у **непојам**.
А међу руљом, међу људима,
чини ми поклон *ружа Будима*
(МТУ, 130).

У примеру (1) из поезије С. Ракитића у прва два стиха у отворено-затвореној рими (**винем – висине**) иако десне границе риме у обе римеме нису у складу са крајем римованих јединица, њихове леве границе, што је веома ретка појава, и леве границе речи су у потпуној подударности. Међутим, римовано гнездо из прве римеме није компактно (*ви-не*). У примеру (2) из поезије М. Тешића десна граница риме и римованих јединица (**неброја – непојам**) не подударују се за један глас „м“. Али, када је у питању лева граница риме, може се рећи да се она поклапа са почецима римованих речи, док су римована гнезда разбијена на два дела (*не-оја : не-оја-*) у обе римеме неподударним гласовима „б“ и „п“: а све ово скупа увелико умањује звучност ове риме.

1.3. Постоје и такви случајеви риме у којима се њена десна граница и десна граница речи не подудару у обе римоване јединице. Успостављени однос неподударних гласова се може изразити бројно $1/1^8$.

Ови примери риме нису посебно присутни и налазе се код песника пре и после модерне; мада се – веома ретко могу срести и код песника српске модерне.

- (1) Мук зелен за чело ми зашо: црни роб кртичњака,
кртица-мисо се пустила у блажен зелен **потоп**
Матици срца се вратиле пчеле са пропланака,
гроздне. Близанац сам трави: мук тајца нам је **крвоток**
(СКП, 117).
- (2) У залив дана свога ја ћу те ипак донети
Ма колико и за се био неуједначен и **млитав**
– Умире буђаво лишће одлазе прегршти речи
И живи копнећи у мени још један модри **ритам**
Заборавио сам се онда када су невине звезде
Шапнуле катарској ноћи да желе пољупце ветра
Па ме још чудно лече свадбе врбе и чезе
И овај бол од смоле и соба тешкога етра
(мду, 41).
- (3) Не плаче слијеп што није **лијеп**,
Већ што не види бијели **свијет**
(АГНУ, 103).

231

- 8) Истина, ретко се може наћи и такав пример у којем се почетак риме и почетак римованих речи у потпуности поклапа, а колизија је настала међу крајевима римованих речи и крајева риме.

Њен кућерак с реке имао је **облик**
заноса, у коме би сви неимари
угледали с мора град балкона **облих**
по узору на склад њених дојки чари
(МЈС, 53).

У наведеном примеру из поезије М. Јанковића у римованом пару (*облик* – *облих*, *обли-* : *обли-*) иако је десна граница риме и римованих јединица у колизији за два гласа „к/х“, рима остварује веома висок степен звучности пошто је лева граница риме и римованих јединица у потпуној корелацији, и што су неподударни гласови са крајева римованих јединица по звучности веома слични тако да много не угрожавају звуковни квалитет овакве риме. Услед тога овакве риме, као и сви случајеви слични њима, губе много на еуфоничности.

У примеру (1) из поезије С. Куленовића у римованом пару (*поїїоп* – *крвоїїок*, *-оїїо-* : *-оїїо-*) римовано гнездо „-оно-“ нашло се у иницијалним позицијама у римованим речима. Јер су и леве и десне границе риме и римованих речи у одређеној колизији. Десну границу карактерише неподударање изражено двама крајњим сугласницима „п/т“. У примеру (2) из поезије М. Данојлића, као и у примеру (1), у римованом пару (*млиїїав* – *риїїам*, *-иїїа-* : *-иїїа-*) десна граница риме и десна граница римованих речи нису подударне, него их раздвајају два консонанта „в/м“. У примеру (3) из поезије говорних народних умотворима налазимо сличан случај

као и претходна два из уметничке поезије, где десна и лева граница риме и лева и десна граница римованих речи стоје у одређеној неподударности (*лијеп* – *свијет*), али је компактност римованих гнезда остала очувана (*-ије-* : *-ије-*).

1.4. У свим досадашњим случајевима које смо испитивали на крајевима једне или обеју римованих јединица у виду неподударне фонеме налазили су се консонанти. Међутим, могу се наћи и такви примери у којима се срећу вокали. Такви римовани парови су прилично ретки и теже се могу срести у српској поезији, и то у периодима пре и после модерне.

- (1) По звезданом ведром вису,
звучи били – па и нису. –
У тишини, по висини
носи вила даље **сина**.
Око мене звезде бледе
све се већма губе, реде,
(ЛКОІ, 33).
- (2) Изгубљена за оне који **живе**
на другим рекама. Када нема сунца
слична је сунцу. У заборав **слива**
сли ову воду која звезде бунца
Безуспешан јој труд безуспешан јој труд
да буде птица над празнином и свуд;
само је водопад док птице падају
у своју песму коју не схватају
(БМСН, 120)
- (3) Кад се пробудим, гледа са свог **места**,
на њему је иста хаљина домаћа.
Не ни Бог био, кад не би мого **често**
да слази са слике и на њу да се враћа
(ДМСН, 320).

У примеру (1) из поезије Лазе Костића у римованом пару (висини – сина, -син- : син-) у обе римеме десна граница риме и десна граница речи су у колизији за два вокала „-и/-а“. Међутим, у другој римеми лева граница риме и лева граница речи су подударне, што римованом пару даје одређени звуковни квалитет. Ипак, он није тако изражен пошто су римована гнезда асиметрично постављена у римованим речима. У примеру (2) из поезије Б. Миљковића у римованом пару (живе – слива, -ив- : -ив-) римовано гнездо се нашло у средишту римованих речи. Умањеној звучности ове риме доприносе неподударни гласови „-е/-а“ на крајевима римема, као и незнатан гласовни потенцијал римованих фонема (-ив- : -ив-). У

примеру (3) из поезије Д. Максимовић у римованом пару *месѝа* – *чесѝо* слична је ситуација као и у претходним паровима, разлика је у томе што у овом римованом гнезду (-есѝ- : -есѝ-) учествују три гласа, што овој рими, у односу на претходну, даје извесну звуковну предност. Међутим, њен звучност је умањена, као и у претходним примерима, захваљујући појави неподударних гласова, вокала „-а/-о“ на крајевима римованих речи.

233

1.5. Поред два наведена случаја у којима се десна граница риме и десна граница римованих речи налазе у колизији, постоји још један случај, који се истина остварује веома ретко, а то је да бројни однос неподударних гласова износи 1/3.

Суморна журба – селидбен немир.
Згуљено блекне овца Мраморка.
Униру сјетно души у свевир:
мачак Гаврило, кокош Грахорка;
брашнени титрај из воденице;
вечерње пламно – одејаније;
просутак јечма, пламак сјенице;
појање – прело најтананије.
Свештенорујна куд лила **жерав**
Збациће стихар лахор **перајар**
(мту, 100).

У наведеном примеру из поезије М. Тешића рима је обухватила све стихове, као и у целој песни из које су стихови узети, тако да се и последња два стиха могу сматрати римованим. Дакле, у пару риме (*жерав* – *перајар*, -ера- : -ера-) у другој лексеми римовано гнездо „-ера-“ померено је улево према почетку римоване речи. Звуковни потенцијал овакве риме је умногоме затамњен, јер се на крају ри-

мованих речи налази велики број неподударних гласова „-в/-јар“, али га донекле ублажава појава истоветних гласова „-ар“ у секвенци неподударних фонема „-јар“.

1.6. У изузетним случајевима у строфи, а понекад и песми, нађу се комбинације описиваних поступака. Такав је случај у следећем примеру.

Док си тренуо **оком**,
 жених прахносац је **опи**,
 ни сама не би свесна
 како се омама **деси**;
 латице као очи **склопив**,
 загледана у себе **дубоко**
 (ДМС, 45).

234

У сва три римована пара (*оком* – *дубоко*, *око-* : *-око*), (*оји* – *склопив*, *оји* : *-оји-*), (*свесна* – *деси*, *-ес-* : *-ес-*), као што се види, налази се колизија између десне границе риме и десне границе речи. Сваки од римованих парова има своје особености на плану гласовног структурирања риме. У првом (*оком* – *дубоко*) десна граница риме и десна граница римованих речи стоје у неподударности „1/о“ (м/ø), док је лева граница риме и лева граница речи у односу „о/з“ (ø/дуб-). У другом пару (*оји* – *склопив*) десна граница риме и десна граница речи су у односу о/1 (ø/в), док је однос леве границе риме и леве

границе речи о/з (ø/скл-). Разлика између овог и претходног пара је у томе што у овом пару прва римема „опи“ учествује у рими са свим расположивим гласовима. У трећем пару (*свесна* – *деси*) рима је веома прикривена. Десна граница риме и десна граница речи стоје у односу „2/1“ (-на/и), а лева граница риме и речи стоји у односу „2/1“ (св-/д-). Уз то и римовано гнездо „ес“ има мали гласовни потенцијал, тако да би се ова рима као таква тешко могла прихватити као рима – али рима у наведеној строфи као и у целој песми указује на то да се и у овом двама речима ради о римованом пару.

summary

Σ The Right-Hand Boundary of Rhyme

Many researchers of rhyme have so far put forward the thesis that rhyme begins with the first accented vowel and runs to the end of the rhyming words. It thus follows from their claim that the right-hand boundary of the rhyming words and the right-hand boundary of rhyme are in complete accord. Considering Serbian poetry, while this phenomenon can also apply to other national poetries, we have proved that the right boundary of the rhyming words and the right boundary of rhyme are often in some collision with each other. The discrepancies found between the two kinds of boundaries can be demonstrated in various ways: the discrepancy can occur in only one rhyming unit, e.g. *obla* – *oblak*, *onim* – *goni*; it can also occur in both the rhyming units, e.g. *lijep* – *svijet*, *oblik* – *oblih*. In most cases the incompatible phonemes are consonants: *potop* – *krvotok*, *mlitav* – *ritam*, and in a very small number of cases they can be vocalic phonemes: *mesta* – *često*, *žive* – *sliva*. Only rarely do these processes cover whole stanzas,

e.g. *okom – opi – svesna – desni – sklopiv – duboko*, where rhyme applies to the first and sixth verse line: *okom – duboko*, the second and the fifth one: *opi – sklopiv*, the third and the fourth one: *svesna – desni*. Following these observations, the author hopes that the future rhyme researchers will be more cautious and meticulous in dealing with problems concerning the rhyming of poetic texts.

Скраћенице и извори:

- АВР – **Алек Вукадиновић**, *Ружа језика*, Београд, 1992.
 АГНУ – *Анџологија љоворних народних умотворина*, Нови Сад – Београд, 1972.
 БМСII – **Бранко Миљковић**, *Сабрана дела II*, Ниш, 1972.
 ВИИ – **Војислав Илић**, *Изабрана дела*, Нови Сад – Београд, 1971.
 ДМС – **Десанка Максимовић**, *Слово о љубави*, Београд, 2002.
 ДМСII – **Десанка Максимовић**, *Сабране њесме II*, Београд, 1972.
 ДМСIII – **Десанка Максимовић**, *Сабране њесме III*, Београд, 1972.
 ЈДПИ – **Јован Дучић**, *Песме I*, Нови Сад – Београд, 1971.
 ЈСПIII – **Јован Стерија Поповић**, *Песме II*, Нови Сад – Београд, 1970.
 ЛКОI – **Лаза Костић**, *Одабрана дела I*, Нови Сад – Београд, 1972.
 МДУ – **Милован Данојлић**, *Урођенички њсалми*, Београд, 1957.
 МЈС – **Милан Јанковић**, *Сто сонета*, Београд, 2004.
 МТУ – **Милосав Тешић**, *У њесном склоу*, Београд, 2005.
 РНН – **Рајко Петров Ного**, *Недремано око*, Београд, 2002.
 СКП – **Скендер Куленовић**, *Поезија*, Нови Сад – Београд, 1969.
 СЛРП – **Слободан Ракић**, *Песме*, Београд, 2002.

235

Литература:

- Жирмунский 1975: **Жирмунский В. М.** *Теория стиха*. – Ленинград:
 Лотман 1976: **Лотман Ј. М.** *Сџрукџура умейничкоџ њекџа*. – Београд:
 Ђишић 2007: **Ђишић А.** *Квалиџаџивни модели риме у њоезиџи досанскогерџеџовачких њјесника*. – In: „Стил“ – Београд: The International Association “Style” and Orthodox Theological Faculty of Belgrade University. – С. 335–346.
 Чаркић 2008: **Чаркић М. Ж.** *Акцентџи и рима у њоезиџи срџских модернџста*. – In: „Стил“ – Београд: The International Association “Style” and Orthodox Theological Faculty of Belgrade University. – С. 189–303.
 Шенгели 1960: **Шенгели Г. А.** *Техника сџиха*. – Москва.
 Bernhardt 1803: **Bernhardt**
 Elwert 1965: **Elwert Th.** *Traitџ de versification franџaise*. – Paris: Klincksiesk. – 210. s.
 Grammont 1908: **Grammont M.** *Petit traitџ de versification franџaise*. – Paris: A. Colin. – 142 s.
 Morier 1943/44: **Morier H.** *Le rythme du vers libre sumbolliste*. – Genџve.